

Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie

Korowód pokoleń

75 lat polskiego Pomorza Zachodniego

Materiały opracowane z okazji obchodów
Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa 2020

Szczecin 2020

Redakcja
dr Anna Bartczak, Maria Witek

Projekt okładki, opracowanie graficzne i skład
Monika Jagielska

© Copyright by Biuro Dokumentacji Zabytków i autorzy

ISBN 978-83-933448-6-4

Wydawca
Biuro Dokumentacji Zabytków
70-506 Szczecin, ul. Teofila Starzyńskiego 3-4
www.bdz.szczecin.pl

**BIURO
DOKUMENTACJI
ZABYTEKÓW
W SZCZECINIE**

Institucja Kultury
Samorządu Województwa
Zachodniopomorskiego

Druk i oprawa
wolumina.pl

Spis treści

Słowo wstępu	5
Słowo od Redakcji	7

BOGDAN MATŁAWSKI

Muzyka ludowa i jej przemiany na Pomorzu Zachodnim po 1945 roku w ramach Amatorskiego Ruchu Artystycznego. Muzykanci, kapele, zespoły śpiewacze, zespoły pieśni i tańca. Wybrane przykłady	9
--	---

KAMILA WÓJCIK

Zabytkowy kościół wiejski w Iwięcinnie – wspólnota pokoleń	31
--	----

IZABELA STRZELECKA

„Reklama dźwignią handlu” – czyli o tym, co promowano w szczecińskiej prasie na początku XX wieku – wybór subiektywny	49
---	----

DR ANDRZEJ WOJCIECH FELIŃSKI

W drogę! Światowe podróże „Stowerem” i „Junakiem”	69
---	----

KATARZYNA LISIECKA

W poszukiwaniu nowego domu. Osadnictwo na ziemiach szczecineckich w latach 1945–1950 na wybranych przykładach	91
---	----

ANNA LEW-MACHNIAK

Helena Kurcysz – architektka Szczecina	107
--	-----

ARKADIUSZ TROCHANOWSKI

Współpraca parafii greckokatolickiej w Wałczu z Muzeum Ziemi Wałeckiej	115
--	-----

MICHAŁ DWORCZYK, PIOTR MALIŃSKI

Korowód pokoleń na szlaku nadodrzańskich walk. Zmiany atrakcyjności turystycznej Rejonu Pamięci Narodowej Cedynia-Gozdowice-Siekierki – na przykładzie lokalnych placówek muzealnych	133
--	-----

ALEKSANDRA HAMBERG-FEDEROWICZ

Ratowanie dziedzictwa architektury – sztafeta pokoleń na Pomorzu Zachodnim	157
--	-----

Katarzyna Lisiecka

Archiwum Państwowe w Koszalinie

Oddział w Szczecinku

W poszukiwaniu nowego domu. Osadnictwo na ziemiach szczecineckich w latach 1945–1950 na wybranych przykładach

Na terenie Szczecinka w pierwszych miesiącach po zakończeniu działań wojennych ludność polska stanowiła znikomą grupę mieszkańców. Byli to pozostali na w mieście robotnicy przymusowi i bardzo nieliczni Polacy, którzy mieszkali w Szczecinku przed wojną¹.

Lata 1945–1950 były na Pomorzu Zachodnim okresem ruchów migracyjnych związanych z wysiedleniem Niemców oraz osiedlaniem się Polaków. Na konferencjach w Jałcie i Poczdamie podjęto decyzję o przemieszczeniu ludności pomiędzy państwami. Na mocy tych ustaleń ludność niemiecka musiała opuścić tereny przyznane Polsce (wyjazdy ludności niemieckiej trwały do końca lat pięćdziesiątych XX wieku²), a na jej miejsce przybywali osadnicy z różnych stron, z centralnej Polski, z Kresów Wschodnich, z Europy Zachodniej i Jugosławii. Na ziemiach przyłączonych do państwa polskiego osiedlali się także robotnicy przymusowi. W 1947 roku została siłą przesiedlona na ziemie zachodnie i północne ludność ukraińska i łemkowska. Migracje ludności zmieniły strukturę narodowościową, kulturową, ale także gospodarczą przyznaczonych Polsce ziem.

Na określenie przemieszczeń ludności, jakie odbywały się w latach 1945–1950, badacze używają różnych określeń, mających doprecyzować i zróżnicować ich charakter – przesiedlenia, wysiedlenia, deportacje, wypędzenia, repatriacje, reemigracje, transfer, migracje. Powojenna polska propaganda nazwała repatriantami wszystkie osoby przesiedlone z terenów wschodnich II RP zgodnie z hasłem powrotu Polaków na *prastare ziemie piastowskie*³.

Osadnicy z terenów Polski centralnej przyjeżdżali w poszukiwaniu nowego domu i lepszego życia na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Informacje o Ziemiach Zachodnich ludność czerpała w dużej mierze z akcji propagandowej tworzącego się państwa polskiego

¹ Archiwum Państwowe w Koszalinie Oddział w Szczecinku (dalej: APKSz), Zespół Starostwo Powiatowe w Szczecinku (dalej: Starostwo w Szczecinku), sygn. 60, „Sprawozdanie sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku za miesiąc wrzesień 1945 roku”, 4.10.1945, k. 15.

² O wysiedleniach Niemców pisali m.in.: S. Jankowiak, *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945–1970*, Warszawa 2005; T. Biątecki, *Przesiedlenia ludności niemieckiej po II wojnie światowej*, Poznań 1969; A. Bałaban, I. Gawłowicz, *Prawno-własnościowe aspekty przesiedleń Niemców i Polaków na ziemiach zachodnich po drugiej wojnie zachodniej*, [w:] *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość*, red. K. Kozłowski, Szczecin 2003.

³ M. Maciorowski, *Sami swoi i obcy. Reportaże z Kresów na Kresy*, Warszawa 2011, s. 122.

oraz z działalności agitacyjnej. Przesiedleńcy z Kresów byli zmuszeni do opuszczenia swoich domów przez decyzje polityczne wielkich mocarstw. Można ich podzielić na kilka grup w zależności od miejsca, z którego przybywali. Osadnicy z Wilna uciekali przed sowietyzacją, Polacy z Ukrainy opuszczali swoje domostwa w obawie przed terrorem nacjonalistów. Na teren powiatu szczecineckiego, który obejmował miasta: Szczecinek, Barwice, Czaplinek, Okonek⁴ oraz gminy wiejskie: Szczecinek, Barwice, Czaplinek, Okonek, Grzmiąca, Kluczewo, Krągi, Krosino, Łubowo i Spore⁵, przybywali także ci mieszkańcy wschodnich województw II RP, którzy w okresie okupacji radzieckiej zostali zesłani do Kazachstanu i na Syberie⁶.

Celem artykułu jest ukazanie na wybranych przykładach życia codziennego ludności osiedlającej się na ziemiach powiatu szczecineckiego w latach 1945–1950 na podstawie materiałów archiwalnych znajdujących się w zasobie Archiwum Państwowego w Koszalinie Oddział w Szczecinku, m.in.: akt Zarządu Miejskiego – Miejskiej Rady Narodowej w Szczecinku, dokumentów Starostwa Powiatowego w Szczecinku, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Szczecinku oraz spuścizn po Józefie Sakrajdzie i Zofii Dorożyńskiej. Bazę źródłową stanowiły również dokumenty przechowywane w Archiwum Państwowym w Szczecinie – materiały archiwalne z zespołów Urząd Wojewódzki Szczeciński oraz Państwowy Urząd Repatriacyjny Oddział Powiatowy w Szczecinku.

W badaniach nad problemami osadników w powiecie szczecineckim pomocne były publikacje i artykuły dotyczące historii Szczecinka i Pomorza Zachodniego, szczególnie „Dzieje Szczecinka”, tom II obejmujący lata 1945–2008, pod redakcją Kazimierza Kozłowskiego i Joanny Powałki, „Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość”, część II i „Pomorze Zachodnie w latach 1945–2005. Wybrane problemy polityczne, administracyjne, demograficzne i ekonomiczne” – obie pozycje pod redakcją K. Kozłowskiego, a także „Pionierzy ziemi szczecineckiej” Józefa Sakrajdy.

Bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych władzę w Szczecinku sprawowała Radziecka Komendantura Wojenna z podpułkownikiem Iwanowem na czele. Uchwała Rady Ministrów z 14 marca 1945 roku stworzyła podstawy działalności pełnomocników okręgowych, których zadaniem było między innymi przygotowanie terenu na przyjęcie osadników. Obwód Szczecinek wchodził w skład III Okręgu Administracyjnego Pomorze Zachodnie⁷. 21 marca 1945 roku w ratuszu w Szczecinku miało miejsce pierwsze ogólne zebranie ludności polskiej, które otworzył ppłk Iwanow. Zostali powołani przedstawiciele polskich władz dla miasta i powiatu szczecineckiego⁸. Przewodniczącym samorządu miejskiego został Roman Rataj, przewodniczącym Powiatowej Rady Narodowej został wybrany Antoni Murakowski, sprawujący funkcję tymczasowego starosty z nominacji

⁴ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 5, „Podział powiatu na gminy”, k. 1.

⁵ Tamże, k. 12–27.

⁶ K. Kozłowski, *Nastroje społeczne na Pomorzu Zachodnim na tle procesów osiedleńczych (1945–1947)*, „Dzieje Najnowsze” nr 37/4, s. 154.

⁷ K. Kozłowski, *Pomorze Zachodnie w sześćdziesięciolecie (1945–2005)*, Szczecin 2007, s. 25.

⁸ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 9, „Protokół” z dnia 21 marca 1945 roku, k. 1.

komendanta wojennego. Z powodu pięciokrotnych zmian personalnych na tym stanowisku praca starostwa nie była efektywna. Utrudniały ją radzieckie władze wojskowe, które podważały uprawnienia polskiej administracji i kwalifikacje kadry. Sytuacja uległa poprawie po zmianie na stanowisku komendanta wojennego⁹.

Komendantura Wojenna miasta Szczecinka. Od prawej: mjr Bogaczow – agronom Komendantury Wojennej, komendant ppłk. Iwanow, zastępca komendanta ds. rolno-gospodarczych kpt. Aleksander Miedwiediew, mjr Stakun – pełnomocnik ds. kontaktów z władzami polskimi i st. lejttnant Sortow. Mieszkanie przy ul. Limanowskiego 3, gdzie mieścił się sztab Komendantury, 1945. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Koszalinie Oddział w Szczecinku, Spuścizna po Józefie Sakrajdzie sygn. 3

Pierwsi polscy osadnicy na teren Szczecinka przybywali wiosną 1945 roku, w maju 1945 roku w Szczecinku było 1630 zameldowanych Polaków, z tego 899 mężczyzn, 557 kobiet i 234 dzieci¹⁰. Pod koniec sierpnia w Szczecinku zarejestrowanych było już 8235 Polaków¹¹. Jesienią 1945 roku napływ ludności do miasta uległ osłabieniu.

Na terenie obwodu przed wojną zamieszkiwało 77 Polaków, w Szczecinku – 37, Czaplunku – 35, w gminie Barwice – 5¹². W listopadzie 1945 roku na ziemiach obejmują-

⁹ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 1, k. 13; S. Miara, H. Cieszyńska, *Szczecinek w latach pionierskich 1945–1948* [w:] *Dzieje Szczecinka. Tom II Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powałka, Szczecinek 2010, s. 46.

¹⁰ APKSz, Zespół Zarząd Miejski – Miejska Rada Narodowa w Szczecinku (dalej: Zarząd Miejski Szczecinek), sygn. 2, „Sprawozdania z działalności Zarządu Miejskiego z dnia 22 maja 1945 roku”, k. 2.

¹¹ Tamże, k. 12.

¹² APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, „Sprawozdania sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku za m-c listopad 1945 roku”, 30.11.1945, k. 19.

cych obwód Szczecinek zamieszkiwało 22 484 Polaków, 34 741 Niemców, cudzoziemców – 131, ogółem 57 266 osób¹³.

W marcu 1945 roku powstał w mieście posterunek Milicji Obywatelskiej. Pierwszym komendantem powiatowym został Józef Gębka¹⁴. W sprawozdaniu sytuacyjnym Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku w 1945 roku Stanisław Górski pisał: *Milicja Obywatelska składa się w większości z elementu polskiego, który przymusowo w czasie wojny przebywał na tych terenach i który z chwilą wkroczenia Wojsk Polskich i władz polskich zgłosił się ochotniczo do służby. Element ten nie jest odpowiedni ze względu na brak przeszkolenia, postawa moralna stawia w większości wypadków wiele do życzenia*¹⁵.

W społeczeństwie polskim występowały silne nastroje antyniemieckie. Wielu ludzi dążyło do rewanżu za krzywdy, których doznali z winy niemieckiej¹⁶. Część z osadników przybyłych na teren Szczecinka nie wierzyła, że ziemie te pozostaną przy Polsce. Powszechne było zjawisko tzw. szabrownictwa. Osadnicy często przybywali na gospodarstwa okradzione już przez wojska radzieckie i szabrowników. Polskie władze próbowały walczyć z kradzieżami mienia poniemieckiego – dokonywano kontroli wszelkich przejeżdżających przez teren obwodu pojazdów konnych i samochodowych¹⁷. Ludność po wojnie na ziemiach szczecineckich była biedna, chociaż osadnicy przybywający na te tereny przywozili ze sobą zwierzęta gospodarskie, sprzęt rolniczy, nasiona – jeżeli nie zostali po drodze napadnięci przez wojska radzieckie lub polskich złodziei. Część sprzętu i zwierząt osadnicy odkupowali później od sprawców tych napadów¹⁸.

Osadnicy stanowili społeczność o szczególnym charakterze ze względu na zróżnicowane pochodzenie społeczne, kulturowe oraz poziom świadomości narodowej. Więcej niż połowę ogólnej liczby mieszkańców Szczecinka stanowiły osoby, które przybyły z byłych terenów polskich położonych za Bugiem oraz z obszarów Związku Radzieckiego¹⁹. Najliczniej na teren ziemi szczecineckiej przybyli osadnicy z Grodna i Wilna. Dosyć liczną grupę stanowili Kresowiaczy z Oszmiany, Lidy, Wołkowyska i Lwowa, Kostopola,

¹³ Tamże, k. 26.

¹⁴ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 9, „Protokół”, 21.03.1945, k. 1.

¹⁵ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, „Sprawozdanie sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku za m-c lipiec 1945 r.”, 9.08.1945, k. 2.

¹⁶ A. Czubiński, *Ziemie odzyskane w powojennej Polsce (1944–1990)*, Poznań 2001, s. 390.

¹⁷ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 1, „Pismo Pełnomocnika Rządu R.P. na obwód Szczecinek do burmistrzów i wójtów w obwodzie Szczecinek”, 18.09.1945, k. 32.

¹⁸ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej APS), Zespół Państwowy Urząd Repatriacyjny Oddział Powiatowy w Szczecinku (dalej PUR Szczecinek), sygn. 3391, „Skargi osadników z powiatu Szczecinek”, k. 31.

¹⁹ E.Z. Zdrojewski, *Przemiany demograficzne*, [w:] *Dzieje Szczecinka. Tom II Lata, 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powalka, Szczecinek 2010, s. 30; *Dzieje ziemi szczecineckiej*, red. A. Czarnik, Poznań 1971, s. 197.

Tarnopola, Baranowicz, Mołodeczna, Brześcia, Stanisławowa, Równego i Druskiennik²⁰. Osobną grupę stanowili osadnicy wojskowi. Osadnictwo tego typu było specyficzne ze względu na swój charakter, sposób organizacji i realizacji. Dla wielu zdemobilizowanych żołnierzy było ono jedyną szansą na otrzymanie ziemi i gospodarstwa oraz poprawę warunków ekonomicznych swoich rodzin²¹.

W marcu 1946 roku Państwowy Urząd Repatriacyjny (PUR) Oddział Powiatowy w Szczecinku przygotował ankietę dotyczącą rejonizacji osadnictwa. Informacje do jej opracowania zaczerpnięte zostały z Referatu Osadnictwa Starostwa Powiatowego w Szczecinku, Punktu Etapowego PUR w Szczecinku oraz Urzędu Ziemskiego. Według informacji urzędników, ludność przyjeżdżająca z województwa wileńskiego, nowogrodzkiego i Polesia była bardzo pracowita, jednak brakowało jej narzędzi rolniczych. Osadnicy z Małopolski i Wołynia byli sumienni i posiadali większą wiedzę rolniczą. Cechowała ich duża przedsiębiorczość i wyższa kultura rolna. Z reguły byli zamożniejsi, wypływało to z możliwości wcześniejszego wyboru i objęcia lepszych gospodarstw, a co za tym idzie możliwość zaopatrzenia się w inwentarz żywy²².

W kwietniu 1945 roku w Szczecinku został utworzony Miejski Urząd Mieszkaniowy, którego zadaniem miało być załatwianie wszelkich spraw związanych z przydziałem mieszkań oraz mebli, a także ze zmianami miejsca zamieszkania w obrębie miasta²³. Od 1 maja 1945 roku opiekę nad ludnością przybywającą na teren powiatu sprawował Oddział Okręgowy Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, przemianowany 1 listopada 1945 roku na Oddział Powiatowy²⁴. Urząd organizował repatriację i przesiedlanie ludności, sprawował opiekę sanitarno-żywnościową podczas przejazdów, planował rozmieszczanie osadników, organizował pomoc w zakresie gospodarczej odbudowy warsztatów pracy. Ludności cywilnej w pierwszych miesiącach po zakończeniu wojny pomagał również Polski Czerwony Krzyż (PCK). Była to pierwsza organizacja społeczna powstała na terenie powiatu szczecineckiego²⁵. PCK w sierpniu 1945 roku zorganizował dla osadników kurs udzielania pierwszej pomocy.

Według sprawozdania Pełnomocnika Rządu na Obwód Szczecinek Józefa Łysakowskiego z 10 lipca 1945 roku Szczecinek był zniszczony w 15%, podobnie Czaplinek, Barwice w 10%, a Okonek najbardziej – w 20%. Większość zakładów była zajęta przez

²⁰ S. Miara, H. Cieszyńska, *Szczecinek w latach pionierskich 1945–1948*, [w:] *Dzieje Szczecinka. Tom II, Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powalka, Szczecinek 2010, s. 52–53.

²¹ Cz. Osękowski, *Oficjalne i faktyczne cele osadnictwa wojskowego na pograniczu polsko-niemieckim po II wojnie światowej*, „Słupskie Studia Historyczne” 1993, nr 3, s. 54.

²² APS, PUR Szczecinek, sygn. 24, „Ankieta o rejonizacji osadnictwa”, 31.03.1946, k. 17.

²³ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn.1, „Zarządzenie dla ludności cywilnej miasta Szczecinka”, 18.04.1945, k. 1.

²⁴ Po przeprowadzeniu reorganizacji oddział liczył 41 pracowników umysłowych, w tym 3 pracowników w punkcie etapowym w Czaplunku, 24 pracowników służb pomocniczych, zatrudniał również 1 lekarza oraz 2 pielęgniarki.

²⁵ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, „Sprawozdanie sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku za m-c lipiec 1945 r”, 9.08.1945, k. 2.

wojska radzieckie²⁶. W maju 1945 roku szczecinecki starosta powiatowy Antoni Karanda wydał zarządzenie wzywające wszystkich zdolnych do pracy Polaków do udziału w porządkowaniu Szczecinka. Osoby, które nie dopełnią obowiązku pracy miały zostać doprowadzone do dyspozycji komendanta wojennego²⁷.

Odgruzowywanie Szczecinka przy wieży św. Mikołaja, 1945–1949. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Koszalinie Oddział w Szczecinku, Spuścizna po Józefie Sakrajdzie, sygn. 92

Proces zasiedlania napotykał wiosną i latem 1945 roku na duże trudności. W Szczecinku kwaterowały wojska radzieckie dysponujące większością majątku poniemieckiego. Zajmowały one ponad 60 % miasta. Z tego powodu dla przybywającej polskiej ludności w Szczecinku już w sierpniu 1945 roku brakowało mieszkań²⁸. Oddziały radzieckie utrudniały Polakom rozpoczęcie nowego życia także na terenach wiejskich. Żołnierze dokonywali napadów zbrojnych, okradali osadników z ich mienia, zabierali narzędzia służące do pracy, dewastowali i palili gospodarstwa²⁹. Dochodziło do gwałtów i mor-

²⁶ APS, Zespół Urząd Wojewódzki Szczeciński (dalej UWS), sygn. 98, „Charakterystyka miast”, 10.07.1945, k. 86.

²⁷ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 1, „Zarządzenie Starosty Powiatowego”, 16.05.1946, k. 4.

²⁸ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, „Sprawozdanie sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku za miesiąc sierpień 1945 r.”, 6.09.1945, k. 10.

²⁹ APS, UWS, sygn. 1251, „Nadużycia przez jednostki Armii Radzieckiej, Milicję Obywatelską i Urząd Bezpieczeństwa Publicznego”, k. 104, 139.

derstw³⁰. Ludność nie mogła obronić się przed ich atakami. Interwencje władz polskich u radzieckich komendantów wojennych nie odnosiły skutku. Pomimo skarg wciąż dochodziło do zdarzeń, w których osadnicy doznawali krzywdy ze strony żołnierzy Armii Czerwonej. We wrześniu 1945 roku Obwodowy Pełnomocnik Rządu R.P. w Szczecinku Stanisław Górski pisał:

Spółeczeństwo na ogół rozumie potrzebę sojuszu ze Związkiem Radzieckim, lecz nie rozumie, dlaczego poszczególne żołnierze, podoficerowie, a nawet oficerowie dokonują kradzieży, gwałtów na kobietach, napadów, dlaczego w czasie akcji żniwnej żołnierze odbierali polskim osadnikom żniwiarki, konie, często zabierali zżęte już zboże, młócili je, chociaż jednocześnie nie zbierali zboża z zastrzeżonych przez nich i dla nich terenów i t.p. Ten stan rzeczy wywołuje w Społeczeństwie fałszywe, ale jakby usprawiedliwione wrażenie, jakgdyby zwierzchnie władze radzieckie nie chciały rzetelnej, uczciwej współpracy³¹.

Ponadto Rosjanie faworyzowali Niemców. W grudniu 1945 roku Stanisław Górski w raporcie sytuacyjnym napisał:

Daje się zauważyć przychylnie ustosunkowanie się wojsk sowieckich do Niemców, natomiast – wrogie do osadnika polskiego. Często zdarzają się wypadki, że żołnierze biorą w obronę Niemców nie pozwalając wsiedlić Polaków na gospodarstwa, lub po wsiedleniu grożą osadnikowi tak, że ten ucieka z gospodarki³².

Polskich osadników Rosjanie zmuszali do pracy w zajętych przez siebie majątkach. Taka sytuacja miała miejsce w czerwcu 1945 roku w gminie Spore, gdzie Rosjanie zatrzymali 36 Polaków powracających z niewoli niemieckiej i zmusili ich do pracy w zajętych przez siebie majątku Biały Bór³³. We wsi Kluczewo w lipcu 1945 roku grupa żołnierzy zajęła prywatne mieszkanie zastępcy sekretarza gminy, zastraszyła bronią gospodarza i jego gości, a potem strzelała do uciekających przestraszonych osadników. We wsi Brzezinka Rosjanie ostrzelali patrolujących wieś sołtysa i milicjanta³⁴. Żołnierze Armii Czerwonej utrudniali polskim urzędnikom wykonywanie czynności urzędowych przy obejmowaniu w zarząd majątków. W Lubnicy, przy próbie objęcia młyna przez polską administrację terenową, odebrali broń milicjantom³⁵. Do Powiatowego Biura Rolnego w Szczecinku stale spływały skargi na poczynania włóczęgich, pijanych żołnierzy. Komendant posterunku MO w Parsęcku Józef Kruszyński we wrześniu 1945 roku zawiadomił Powiatowe Biuro Rolne w Szczecinku o chęci opuszczenia gospodarstw przez

³⁰ Tamże, k. 177.

³¹ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, „Sprawozdanie sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku za miesiąc sierpień 1945 r.”, 6.09.1945, k. 7.

³² APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, „Raport sytuacyjny Nr.1”, 8.12.1945, k. 28.

³³ APS, Zespół Wojewódzki Urząd Ziemski (dalej WUZ), sygn.10, „Trudności w osiedlaniu Polaków”, 16.07.1945, k. 32.

³⁴ APS, WUZ, sygn. 10, „Nadużycia żołnierzy sowieckich”, pismo wójta Klauszewa Jana Jaskólskiego do Pełnomocnika Rządu na obwód Szczecinek, 30.07.1945, k. 1.

³⁵ APS, WUZ, sygn. 10, Raport kierownika Biura Rolnego Jana Krawczyka i kierownika Ziemiopłódów Witolda Kluszczyńskiego, k. 17.

osadników z powodu notorycznego terroryzowania ich przez żołnierzy radzieckich stacjonujących w Dalecinie³⁶.

Miasta nie posiadały oświetlenia ulic, jesienią 1945 roku po zapadnięciu zmroku na ulicach było ciemno. W Szczecinku działała tylko jedna latarnia na Placu Wolności³⁷. Nie sprzyjało to poczuciu bezpieczeństwa wśród mieszkańców. Alicja Tyszkiewicz we wspomnieniach z pierwszych miesięcy w Szczecinku w 1945 roku pisze:

Ludzie gromadzili się obok dworca i obok siebie dla bezpieczeństwa i nie koniecznie w najpiękniejszych domach. Miasto okupowało wojsko rosyjskie. Całe dzielnice i ulice były odgradzone płotami i szlabanami. I to oni byli udzielnymi panami i władcami. Wchodzili do domów, z lokatorami też, jak do siebie i robili co chcieli, a przede wszystkim niszczyli. Nas nachodził jakiś pijany amator muzyki fortepianowej i urządzał przymusowe koncerty. Pół biedy, jeżeli Tatuś był w domu, ale kiedy był w drodze i zostawaliśmy sami z jedynym obrońcą 16 letnim Zysiem – było strasznie. Trzeba było wynieść ten fortepian na pusty ciągle parter i wmawiać, że to dlatego, żeby mu nie przeszkadzać w muzykowaniu. Samotne koncerty nie bawiły go chyba, bo przestał przychodzić, a może został gdzieś przeniesiony³⁸.

Ojciec Alicji Tyszkiewicz, Jan Żylewicz został w październiku 1945 roku postrzelony przez pijanych żołnierzy radzieckich podczas zabawy zorganizowanej przez kolejarzy w Szczecinku. Pomimo szybkiej operacji w miejscowym szpitalu zmarł w wieku 42 lat³⁹.

Utrudnienie w prowadzeniu normalnego życia stanowiło dla osadników także brak czynnych zakładów przemysłowych, narzędzi rolniczych, ziarna siewnego i inwentarza żywego. W sierpniu 1945 roku polskie władze przejęły od władz radzieckich w mieście i obwodzie Szczecinek 62 obiekty przemysłowe, z czego tylko 21 było czynnych. Najważniejsze zakłady na terenie powiatu znajdowały się jednak nadal w posiadaniu wojsk radzieckich: młyn motorowy w Szczecinku, browar, rzeźnia, fabryka włókiennicza w Raciborzu (obecnie Okonku) i garbarnia w Czaplunku. Ponadto Rosjanie kwaterowali w Szczecinku na terenie fabryki maszyn rolniczych, przedsiębiorstwa rektyfikacji, zajmowali garaże i warsztaty samochodowe oraz fabrykę mebli⁴⁰.

W lipcu 1945 roku w Szczecinku działały cztery spółdzielnie: „Robotnik”, „Jedność Robotnicza”, „Społem” i „Spółdzielnia Kolejowa”. Największą działalność prowadziła spółdzielnia spóżywców „Robotnik”, która na terenie miasta Szczecinek posiadała cztery sklepy oraz po jednej placówce handlowej w Łubowie i Barwicach, a organizowała kolejne punkty sprzedaży w Czaplunku, Kluczewie i w Nowym Worowie. Pozostałe spół-

³⁶ APS, WUZ, sygn. 10, „Protokół”, 6.09.1945, k. 31.

³⁷ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, „Sprawozdania sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku za m-c listopad 1945 roku”, 30.11.1945, k. 25.

³⁸ A. Tyszkiewicz, *Wspomnienia*, „Szczecineckie Zapiski Historyczne” 2011, nr 5, s. 286.

³⁹ Tamże, s. 292–293; APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, k. 20.

⁴⁰ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn.60, „Sprawozdania sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu R.P. w Szczecinku miesiąc sierpień 1945 r.”, 6.09.1945, k. 12.

dzielnie nie posiadały filii na terenie powiatu⁴¹. Przeszkodę w ich otwieraniu stanowił brak środków transportu, a co za tym idzie również dostępności towarów (nawet tych pierwszej potrzeby) dla potencjalnych klientów. Poza tym ludność nie posiadała środków płatniczych. Transakcje handlowe odbywały się przeważnie na zasadach wzajemnej wymiany towarów i usług.

Ogromnym problemem w pierwszych latach powojennych był brak wykwalifikowanych rzemieślników i urzędników⁴². Osadnicy na ziemi szczecineckiej w latach 1945–1950 często zmieniali zatrudnienie, szukając dla siebie najkorzystniejszych warunków ekonomicznych.

W 1947 roku napływ przesiedleńców z Kresów na teren powiatu szczecineckiego uległ zmniejszeniu. Z Polski centralnej przybywali jeszcze osadnicy, którzy otrzymywali gospodarstwa coraz bardziej zdewastowane. Oddziały Armii Czerwonej stopniowo zwalniały zajęte gospodarstwa rolne, jednak nie informowały o tym polskich władz, co utrudniało akcję osadniczą⁴³. W mieście, w dzielnicy zajmowanej przez Rosjan jedna osoba zajmowała cały dom składający się z kilku mieszkań, które stały puste. W tym samym czasie dla polskiej ludności przybywającej do Szczecinka brakowało lokali mieszkalnych. Taka sytuacja wpływała negatywnie na stosunek Polaków do wojska i władz radzieckich. Mimo to w 1947 roku nadal było bezpieczniej osiedlać się w mieście niż na terenach wiejskich, na których dochodziło wciąż do rabunków i grabieży. Kolonie i osady położone z dala od innych gospodarstw skupionych we wsiach były niezamieszkałe i ulegały dewastacji⁴⁴.

W 1947 roku na ziemi powiatu szczecineckiego przymusowo przesiedlono ludność ukraińską i łemkowską – niezależnie od stopnia ich lojalności wobec państwa polskiego. Przesiedleni podzieleni zostali na trzy kategorie: A – niebezpieczni, B – niepewni i C – nieszkodliwi. Typowania do odpowiedniej kategorii dokonywali funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na stacjach załadowczych⁴⁵. Według wykazu osób przesiedlonych w ramach akcji „Wisła”, przygotowanego w 1950 roku przez Wydział Wewnętrzny Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Szczecinku, na terenie miasta Szczecinka mieszkało 56 osób, w gminie Szczecinek – 722, w Okonku – 79, na terenie gminy Krągi – 125, w gminie Łubowo – 130, w gminie Kluczewo – 94, w gminie

⁴¹ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 60, „Sprawozdania sytuacyjne Obwodowego Pełnomocnika Rządu RP”, k. 3; A. Bania, A. Findling, *Gospodarcze przeobrażenia miasta w latach 1945–2008 – wybrane zagadnienia*, [w:] *Dzieje Szczecinka. Tom II, Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powalka, Szczecinek 2010, s. 64.

⁴² APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 81, „Charakterystyka ogólna obwodu”, 13.02.1947, k. 19.

⁴³ APS, PUR Szczecinek, sygn. 26, „Sprawozdanie opisowe Referatu Osadnictwa za m-c styczeń 47”, 31.01.1947, k. 1.

⁴⁴ Tamże, k. 2.

⁴⁵ L. Olejnik, *Po Akcji „Wisła”. Ewolucja polityki państwa polskiego wobec ludności ukraińskiej w latach 1947–1958*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2001, nr 71, s. 160.

Barwice – 357, w gminie Czaplunek – 161, na terenie gminy Grzmiąca – 230, w gminie Spore – 411, w gminie Krosino – 40⁴⁶.

Ogromną rolę w integracji polskich osadników na ziemiach całego Pomorza Zachodniego odgrywał Kościół katolicki, ponieważ scalał przybyłą ludność z różnych stron z nową ziemią, do drugiej połowy 1947 roku władze podkreślały znaczenie kościoła dla polskiego osadnictwa⁴⁷.

W Szczecinku przed 1945 rokiem jedyną świątynią katolicką był kościół pw. Ducha Świętego. Pierwszym polskim księdzem przybyłym do Szczecinka po wojnie był ksiądz Anatol Sałaga, który rozpoczął w nim pracę duszpasterską odprawiając pierwszą mszę 11 kwietnia 1945 roku. We wsiach, gdzie wcześniej funkcjonowały świątynie protestanckie ks. Sałaga poświęcał je na kościoły katolickie i zakładał rady parafialne. Dzięki niemu wiele obiektów sakralnych – świadectw kultury materialnej na Pomorzu Zachodnim zostało ocalonych⁴⁸. 8 września 1945 roku uroczyste przejęty został kościół ewangelicki Nikolaikirche w Szczecinku. Jego konsekracja odbyła się 16 września 1945 roku, otrzymał wezwanie Najświętszej Maryi Panny. Ksiądz Sałaga 13 czerwca 1946 roku otrzymał nominację na dziekana dekanatu w Szczecinku. W mieście założył „Dom Żołnierza”. Zdemobilizowani mogli w nim uzyskać pomoc i opiekę. Zorganizował również placówkę Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza Polskiego, sprowadził do Szczecinka siostry z zakonu Niepokalanek. Zofia Teodora Szembek, siostra znana pod imieniem zakonnym Maria Krysta, wygłaszała odczyty oraz pisała sztuki, które wystawiała wraz z zespołem działającym przy szczecineckim gimnazjum⁴⁹. Ksiądz Sałaga uczył języka rosyjskiego i rysunku w szkole w Szczecinku. Cieszył się wśród polskich osadników ogromnym szacunkiem⁵⁰.

W Czaplunku ksiądz proboszcz Bernard Zawada zainicjował 30 czerwca 1946 roku pierwsze zebranie oddziału „Caritas” podlegającego Administracji Apostolskiej w Gorzowie. Główny cel powołania instytucji stanowiła chęć udzielania pomocy materialnej ubogim mieszkańcom Czaplunki, co było możliwe dzięki darom w postaci żywności i odzieży, przekazywanym przez katolików amerykańskich⁵¹. Oddział „Caritas” w 1946 roku działał także w Szczecinku w lokalu przy ul. Emilii Plater 10, jesienią 1946 roku należało do niego 102 członków⁵².

⁴⁶ APKSz, Zespół Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Szczecinku (dalej PPRN Szczecinek), sygn. 2545.

⁴⁷ K. Kozłowski, *Pomorze Zachodnie...*, s. 362–363.

⁴⁸ J. Kowalczyk-Kontowska, *Zabytkowe kościoły wiejskie gminy Szczecinek*, „Szczecineckie Zapiski Historyczne” 2011, nr 5, s. 108.

⁴⁹ D. Wiśniewska, *Kultura i media w Szczecinku*, [w:] *Dzieje Szczecinka. Tom II, Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powałka, Szczecinek 2010, s. 204.

⁵⁰ J. Sakrajda, *Pionierzy ziemi szczecineckiej*, Szczecinek 2003, s. 46.

⁵¹ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 71, „Protokół z pierwszego walnego zebrania i ukonstytuowania się Oddziału Parafialnego Caritas przy Parafii Rzymsko-Katolickiej w Czaplunku”, 7.07.1946, k. 18.

⁵² APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 71, „Spis członków”, k. 36–37.

W latach 1945–1950 osadnicy skupiali się na organizowaniu codziennego życia w nowym miejscu zamieszkania i pracy. Ludność pracująca zrzeszała się w związkach zawodowych. W 1948 roku na terenie powiatu szczecineckiego zarejestrowanych było ich 25. Najliczniejszy był Związek Zawodowy Kolarzy, który zrzeszał 1890 członków, posiadał własną świetlicę i orkiestrę⁵³. Drugim dużym związkiem zawodowym był Związek Zawodowy Pracowników Leśnych i Przemysłu Drzewnego, który prowadził stołówkę dla członków i ich rodzin, posiadał własną piekarnię oraz sklep. Świetlicę, orkiestrę i kółko dramatyczne prowadził także Związek Zawodowy Pracowników Przemysłu Włókienniczego. Rzemieślnicy również starali się dbać o swoje interesy, zakładając cechy. Dyrektor Izby Rzemieślniczej na posiedzeniu odbytym 11 marca 1946 roku w Szczecinku zwracał uwagę, że na terenach powiatu jest duża liczba rzemieślników niewykwalifikowanych, którzy przed wojną zajmowali się rolnictwem. Postulował, aby zrzekli się swoich warsztatów na korzyść osób odpowiednio wykwalifikowanych⁵⁴.

Osadnicy w pierwszych latach po zakończeniu działań wojennych angażowali się w organizację szkolnictwa, odbudowę infrastruktury i uruchamianie zakładów przemysłowych, wspierali też wszystko, co poprawiało poczucie ich bezpieczeństwa. Znajdowali także czas na zabawę. 29 czerwca 1945 roku zorganizowano w Szczecinku obchody Święta Morza. Przed muszlą koncertową w parku miejskim odprawiono mszę świętą, był capstrzyk oraz ognisko. W Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym zorganizowano uroczystą akademię, a dla mieszkańców odbyła się zabawa ludowa⁵⁵. Już 24 czerwca 1945 roku w zainaugurowało działalność kino „Wolność” w Szczecinku, które mieściło się przy obecnej ulicy Wyszyńskiego. W Muzeum Regionalnym w Szczecinku przechowywany jest plakat z zaproszeniem na rosyjską komedię „Jubileusz”⁵⁶.

Ludność powiatu Szczecinek zrzeszała się w wielu organizacjach i stowarzyszeniach. Często były one upolitycznione, ich władze w swoich sprawozdaniach w dużym stopniu skupiały się na działalności propagandowej. Na terenie powiatu funkcjonowały m.in.: Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Czechosłowackiej, Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza, Towarzystwo Przyjaciół Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej w Szczecinku, Związek Esperantystów, Polski Związek Zachodni, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację.

W 1947 roku założony został Związek Motocyklowy „Wicher”, który w maju wszedł w skład Klubu Sportowego „Zryw” w Szczecinku. Osadnicy zrzeszali się w kółkach łowieckich. Przy związkach zawodowych myśliwi zrzeszali się w kole „Gryf”, przy Starostwie Powiatowym w Szczecinku założone zostało koło „Ryś”, przy Zarządzie Miejskim

⁵³ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 73, „Sprawozdanie z działalności Powiatowej Rady Związków Zawodowych w Szczecinku za okres od 13 lipca 1947 r. do 1 marca 1948 r.”, k. 1.

⁵⁴ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 72, „Protokół z zebrania informacyjnego Rzemiosła, odbytego w dniu 11 marca 1946 r. w Sali Posiedzeń Zarządu Miejskiego dot. kwalifikacji”, k. 58.

⁵⁵ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 2, „Program obchodu Święta Morza w dniu 29 czerwca 1945 r.”, k. 6.

⁵⁶ D. Wiśniewska *Kultura i media...*, s. 205.

w Szczecinku od 1948 roku działało koło „Łoś”. Koła łowieckie w pierwszych latach powojennych osadnicy zakładali również w Barwicach i w Okonku.

Jesienią 1946 roku powołano do życia Powiatowy Komitet Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego w Szczecinku, młodzież należała również do Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Na terenie powiatu powstał oddział Ligi Morskiej, który rozpoczął tworzenie kół i szkoleń żeglarskich młodzieży szkolnej. Aktywną działalność prowadził Związek Harcerstwa Polskiego zakładając w 1948 roku Harcerski Klub Sportowy „Czuwaj”.

Kobiety wspierały się wzajemnie, tworząc Ligę Kobiet. W ramach działalności statutowej organizowały choinki dla sierot i półsierot, podczas których rozdawane były paczki żywnościowe, pomagały w organizowaniu wypoczynku letniego dla dzieci. Dla kobiet bezrobotnych organizowały szkolenia zawodowe: kursy przedszkolańek, sanitarny, gotowania, kroju i szycia.

Legitymacja członkowska Związku Zawodowego Muzyków Rzeczypospolitej Polskiej, 1947. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Koszalinie Oddział w Szczecinku, Spuścizna po Zofii Dorożyńskiej, sygn. 277

12 lipca 1946 roku odbyło się pierwsze zebranie Towarzystwa Muzycznego w Szczecinku zainicjowane przez Andrzeja Różańskiego. Celem działalności stowarzyszenia było krzewienie kultury muzycznej poprzez organizację zespołów muzycznych, koncertów i uczelni muzycznych⁵⁷. Aktywnym członkiem towarzystwa była m.in. Zofia Dorożyńska, pochodząca z Warszawy pianistka, która przyjechała do Szczecinka w 1945 roku.

⁵⁷ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 66, „Protokół zebrania organizacyjnego Towarzystwa Muzycznego w Szczecinku”, 15.07.1946, k. 15.

W pierwszych latach po zakończeniu wojny szybko rozpoczęły działalność wszelkiego rodzaju lokale gastronomiczne: restauracje, kawiarnie, cukiernie, herbaciarnie, gospody, jadłodajnie. Z reguły w pierwszej kolejności otwierano je w lokalach, które pełniły taką samą funkcję przed wojną. Do czasu „bitwy o handel” było ich w Szczecinku kilkadziesiąt.

Sytuacja ludności uległa zmianie po wyborach do Sejmu w styczniu 1947 roku⁵⁸. Rozpoczęła się walka z sektorem prywatnym. Posiadaczy lokali handlowych i produkcyjnych zmuszano po 1947 roku do ich oddania. W odbieraniu wszelkiej własności gospodarczej władze wykorzystały wprowadzone w czerwcu 1947 roku ustawy o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków z handlu, o obywatelskich komisjach podatkowych i lustracjach społecznych, o zezwoleniach na prowadzenie przedsiębiorstw państwowych i na wykonywanie czynności handlowych, o ulgach inwestycyjnych oraz o nadzorze nad wymiarem i poborem podatku gruntowego⁵⁹. Już w 1947 roku zlikwidowano na terenie powiatu szczecineckiego 165 zakładów⁶⁰. Od 1948 roku kształtował się system państwowego handlu, rzemiosła i usług. W ten sposób działająca w pierwszych latach powojennych działalność prywatna została zlikwidowana. Pozostało jedynie rzemiosło, które funkcjonowało w bardzo niewielkim zakresie⁶¹.

Kierownik Referatu Apropowizacji i Handlu Starostwa Powiatowego w Szczecinku Bolesław Symenowicz pisał w sprawozdaniach w 1947 roku:

Daje się zauważyć w dalszym ciągu zahamowanie w rozwoju branży piekarskiej z braku dostatecznej ilości mąki na wypiek chleba wolnorynkowego jak również brak jest opału na wolnym rynku. Przydział węgla na wypiek chleba kartkowego jest niedostateczny i piekarze zmuszeni są na własny rachunek pokrywać koszty opału po cenach wolnorynkowych⁶².

Ponadto spadły zdolności produkcyjne młynów z powodu braku zboża na wolnym rynku. Spółdzielnie, mające pierwszeństwo zakupu zboża od rolników, odsyłały je do Polski centralnej. Z powodu braku paszy dla zwierząt rolnicy nie hodowali dużych ilości trzody chlewnej, co w rezultacie prowadziło do problemów z dostępem do wyrobów mięsnych.

Ceny detaliczne poszczególnych produktów na terenie powiatu szczecineckiego w 1947 roku kształtowały się następująco: 1 kg chleba – 25 zł, 1 kg masła – 360 zł, 1 kg mięsa wieprzowego – 300 zł, 1 kg mięsa wołowego – od 180 zł do 220 zł, mleko – 25 zł za 1 litr, 1 kg twarogu – 80 zł, 1 jajko – 25 zł, 1 kg cukru – 185 zł, 1 kg kawy – 1800 zł,

⁵⁸ Zob.: Cz. Oseńkowski, *Wybory do Sejmu z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań 2000.

⁵⁹ Dz.U. 1947 nr 43 poz. 218, 219, 220, 221, 224.

⁶⁰ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn.212, „Wykaz zlikwidowanych przedsiębiorstw w roku 1947 r. na terenie miasta i powiatu Szczecinek”, k. 1–2.

⁶¹ B. Fengler, *Likwidacja prywatnego handlu na Pomorzu Zachodnim (1945–1950)*, [w:] *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość*, red. K. Kozłowski, Szczecin 2003, s. 61–63.

⁶² APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 207, „Sprawozdanie za miesiąc styczeń 47 r. z działalności Podreferatu Przemysłu Spożywczego”, 31.01.1947, k. 8.

1 kg herbaty – 2000 zł⁶³. Zgodnie z zarządzeniem Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 1 marca 1947 roku przeciętne miesięczne zarobki pracowników rolnych zależały od wieku, np. robotnicy w wieku do 16 lat zarabiali 1400 zł, liczący od 16 do 18 lat 3100 zł, z grupy wiekowej od 18 do 21 lat otrzymywali 4200 zł, a robotnicy w wieku powyżej 21 lat 7300 zł. Jednakże większość poborów „wypłacano” w naturze. Całodzienne miesięczne wyżywienie ustalono na 1300 zł.

W drugiej połowie 1948 roku w Polsce dokonały się duże przemiany polityczne, które miały wpływ także na życie mieszkańców powiatu szczecineckiego. Kierownictwo Polskiej Partii Robotniczej odsunęło od władzy Władysława Gomułkę pod zarzutem odchylenia prawicowo-nacjonalistycznych⁶⁴. Do władzy doszli stalinisci, którzy za wszelką cenę dążyli do uprzemysłowienia i kolektywizacji. W tym celu rozbudowano aparat biurokratyczny. Obniżono nakłady na rolnictwo i przystąpiono do ograniczania gospodarstw prywatnych. Zamożnych gospodarzy uznano za bogaczy, zaczęto nazywać ich kułakami. Byli oni atakowani na każdej płaszczyźnie, zarówno ekonomicznej, jak i administracyjno-politycznej⁶⁵. Rozpoczęto ograniczenia i likwidację przy pomocy metod administracyjnych przemysłu prywatnego i rzemiosła. Część drobnych zakładów przemysłowych włączono do przemysłu kluczowego⁶⁶.

Lata 1945–1950 były trudne dla osadników ze względu na zniszczone, ograbione miasta i wsie. Niełatwo było im odnaleźć swoje miejsce na nowej ziemi. Niektórzy zostali obrabowani jeszcze w drodze. Ogromnym problemem były stacjonujące wojska radzieckie, które nierzadko lepiej traktowały pozostałą ludność niemiecką niż polską. Dochodziło do rozbojów, morderstw i gwałtów. Mimo braku bezpieczeństwa przybyli na ziemię szczecineckie osadnicy budowali tu swój „nowy dom”. W latach 1945–1948 obszar ten dzięki aktywnej działalności pierwszych osadników stopniowo rozwijał się. Nowi mieszkańcy byli przedsiębiorczy, otwierali zakłady rzemieślnicze, lokale gastronomiczne, sklepy, rozwijali handel. Lokale otrzymywali od państwa w użytkowanie, mając nadzieję na uzyskanie pełnych praw własności. Dążyli do normalności i spokoju. Jednak od 1947 roku wraz ze zmianą polityki państwa stopniowo zmuszano ich do oddawania wcześniej przyznanych im lokali. Kształtował się system państwowego handlu, rzemiosła i usług, kontrolowany w całości przez państwo. Wszelka własność prywatna, która rozwijała się od 1945 do 1948 roku, była likwidowana. W związku z tym zwiększały się trudności w zaopatrzeniu powiatu w podstawowe artykuły. Wraz z upływem czasu w Polsce rządzonej przez komunistów życie mieszkańców stawało się coraz trudniejsze.

⁶³ APKSz, Starostwo w Szczecinku, sygn. 207, „Wykaz cen detalicznych na artykuły spożywcze i powszechnego użytku”, k. 9.

⁶⁴ K. Kozłowski, *Między racją stanu a stalinizmem. Pierwsze dziesięć lat władzy politycznej na Pomorzu Zachodnim 1945–1955*, Warszawa–Szczecin 2000, s. 193.

⁶⁵ Tamże, s. 194.

⁶⁶ Szerzej: M. Machałek, *Przemiany wsi zachodniopomorskiej w latach 1945–1956*, Szczecin 2012.

Archiwalia

Archiwum Państwowe w Koszalinie Oddział w Szczecinku

Zespoły

Zarząd Miejski – Miejska Rada Narodowa w Szczecinku

Starostwo Powiatowe w Szczecinku

Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Szczecinku

Archiwum Państwowe w Szczecinie

Zespoły

Urząd Wojewódzki Szczeciński

Państwowy Urząd Repatriacyjny Powiatowy Oddział w Szczecinku

Wojewódzki Urząd Ziemski w Szczecinie

Bibliografia

- Bałaban A, Gawłowicz I, *Prawno-własnościowe aspekty przesiedleń Niemców i Polaków na ziemiach zachodnich po drugiej wojnie zachodniej*, [w:] *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość*, cz. 2, red. K. Kozłowski, Szczecin 2003.
- Bania A., Findling A., *Gospodarcze przeobrażenia miasta w latach 1945–2008 – wybrane zagadnienia*, [w:] *Dzieje Szczecinka. Tom II, Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powałka, Szczecinek 2010, s. 63–94.
- Białecki T., *Przesiedlenia ludności niemieckiej po II wojnie światowej*, Poznań 1969.
- Czubiński A., *Ziemie odzyskane w powojennej Polsce (1944–1990)*, Poznań 2001.
- Dzieje Szczecinka. Tom II, Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powałka, Szczecinek 2010.
- Dzieje ziemi szczecineckiej*, red. A. Czarnik, Poznań 1971.
- Fengler B., *Likwidacja prywatnego handlu na Pomorzu Zachodnim (1945–1950)*, [w:] *Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość*, cz. 2, red. K. Kozłowski, Szczecin 2003, s. 61–72.
- Jankowiak S., *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945–1970*, Warszawa 2005.
- Kowalczyk-Kontowska J., *Zabytkowe kościoły wiejskie gminy Szczecinek*, „Szczecineckie Zapiski Historyczne”, 2011, nr 5, s. 93–158.
- Kozłowski K., *Nastroje społeczne na Pomorzu Zachodnim na tle procesów osiedleńczych (1945–1947)*, „Dzieje Najnowsze” nr 37/4, s. 151–176.
- Kozłowski K., *Między racją stanu a stalinizmem. Pierwsze dziesięć lat władzy na Pomorzu Zachodnim 1945–1955*, Szczecin 2000.
- Kozłowski K., *Pomorze Zachodnie w sześćdziesięcioleciu (1945–2005). Społeczeństwo – władza – gospodarka – kultura*, Szczecin 2007.
- Machałek M., *Przemiany wsi zachodniopomorskiej w latach 1945–1956*, Szczecin 2012.
- Maciorowski M., *Sami swoi i obcy. Reportaże z Kresów na Kresy*, Warszawa 2011.
- Miara S., Cieszyńska H., *Szczecinek w latach pionierskich 1945–1948*, [w:] *Dzieje Szczecinka. Tom II, Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powałka, Szczecinek 2010, s. 45–62.

- Olejniki L., *Po Akcji „Wiśła”. Ewolucja polityki państwa polskiego wobec ludności ukraińskiej w latach 1947–1958*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 2001, nr 71, s. 159–188.
- Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim 1945–1950. Mity i rzeczywistość*, red. K. Kozłowski, Szczecin 2002.
- Osadnictwo polskie na Pomorzu Zachodnim. Mity i rzeczywistość*, cz. 2, red. K. Kozłowski, Szczecin 2003.
- Oseńkowski C., *Wybory do Sejmu z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań 2000.
- Pomorze Zachodnie w latach 1945–2005. Wybrane problemy polityczne, administracyjne, demograficzne i ekonomiczne*, red. K. Kozłowski, Szczecin 2005.
- Sakrajda J., *Pionierzy ziemi szczecineckiej*, Szczecinek 2003.
- Tyszkiewicz A., *Wspomnienia*, „Szczecineckie Zapiski Historyczne”, 2011, nr 5, s. 267–330.
- Wiśniewska D., *Kultura i media w Szczecinku*, [w:] *Dzieje Szczecinka. Tom II, Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powąłka, Szczecinek 2010, s. 179–216.
- Zdrojewski E.Z., *Przemiany demograficzne*, [w:] *Dzieje Szczecinka, Tom II, Lata 1945–2008*, red. K. Kozłowski, J. Powąłka, Szczecinek 2010, s. 23–44.

O AUTORCE

KATARZYNA LISIECKA – historyk i archiwista, absolwentka Instytutu Historii Uniwersytetu Szczecińskiego. Pracownik Archiwum Państwowego w Koszalinie Oddział w Szczecinku. Członek szczecineckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego. Interesuje się historią powojenną Pomorza Zachodniego, szczególnie problematyką społeczną i kulturalną.
